
REALIZACE ČESKÝCH VOKÁLŮ VE ČTENÉM PROJEVU FRANKOFONNÍCH MLUVČÍCH⁽¹⁾

PAVLA POLÁCHOVÁ

REALISATION OF CZECH VOWELS IN READING OF FRANCOPHONE SPEAKERS

The present study focuses on the acoustic analysis of spoken Czech of Francophone speakers and focuses on the realization of vowels (which were measured and evaluated using the Praat program). The background material for the analysis were audio-recordings of loud Czech reading by 50 students studying Czech with French as a mother tongue. The analysis shows that the realization of Czech vowels is influenced by negative transfer from the native language, which decreases with higher language level.

Keywords: Czech as a foreign language; Pronunciation; Phonetic analysis; Czech vowels; French vowels

ÚVOD

Přestože se mezilidská komunikace odehrává ve velké většině formou mluvenou (až 95 %; Vlčková-Mejvaldová 2006, 11),⁽²⁾ a nikoli písemně, není nácviku mluveného projevu jako komunikační dovednosti (potažmo zvukové rovině češtiny) věnována dostatečná pozornost, a to ani samotnými rodilými mluvčími, ve výuce ani v odborném prostředí (srov. Štěpánová 2019, 9; Hradilová 2016, 38–51). Mluvení pa-

1 Výzkum byl realizován pro účely disertační práce: Poláchová, Pavla. 2023. *Chyby ve výslovnosti češtiny u frankofonních studentů*. Disertační práce. Olomouc: Univerzita Palackého.

2 V dnešní době je potřeba zohlednit např. stále oblíbenější písemnou komunikaci na chatu, která simuluje komunikaci mluvenou.

tří tradičně společně s psaním mezi produktivní řečové dovednosti, čtení s porozuměním a poslech s porozuměním pak mezi dovednosti receptivní (Šebesta 2005, 61–65). Nácvik mluveného projevu, jenž je součástí výstupů definovaných Rámcovým vzdělávacím programem (tedy osou českého vzdělávacího systému), je i v mateřském jazyce často zanedbáván a stojí na okraji zájmu školské praxe.⁽³⁾

I během procesu akvizice cizího jazyka jde primárně o verbální komunikaci mezi mluvčím a posluchačem, základní podobou jazyka je tedy podoba mluvená, psaná je od ní vždy odvozena. V cizím jazyce patří ústní komunikace mezi klíčovou řečovou dovedností a je obvykle vyváženě rozvíjena s ostatními řečovými dovednostmi. Jedná se o integrální součást mezinárodních zkoušek z jazyků.

Aby byla komunikace úspěšná, je důležité si mimo jiné náležitě osvojit zvukovou rovinu jazyka. Nesprávná výslovnost může porozumění ztížit, a to po stránce receptivní i produktivní, v horším případě učinit řeč nesrozumitelnou. Výslovnost jednotlivých hlásek a další jevy souvisele řeči (přízvuk, intonace, tempo apod.) jsou základem aktivní znalosti jazyka, dovedností, které je třeba věnovat značnou pozornost hned na počátku výuky a kterou je třeba náležitě procvičovat a zdokonalovat (srov. Veroňková 2012, 76–77). Předkládaná studie se zaměřuje na akustickou analýzu mluvního projevu v češtině u frankofonních mluvčích a soustřeďuje se na segmentální rovinu jazyka, konkrétněji na realizaci vokálů v češtině.

Nezvládnutí výslovnosti se v pozdější fázi výuky opravuje velice obtížně a pomalu. Není bohužel výjimkou, že se řečový projev cizince stane kvůli nesprávné výslovnosti nesrozumitelným a nejasným i přesto, že cizinec dosáhl vysoké gramatické a lexikální kompetence (což bývá z naší praxe případ mj. asijských studentů učících se česky). Čeští rodilí mluvčí, jak potvrzují průzkumy, bývají vůči nedostatkům

3 Zvuková rovina jazyka patří i z hlediska školní výuky českého jazyka k nejpodceňovanějším rovinám jazykového systému, přestože se jí rovněž týkají očekávané výstupy RVP již na 1. stupni ZŠ (Štěpáník a Vlčková-Mejvadlová 2018, 12–14). Nejen lingvodidaktici, ale i samotní čeští žáci a studenti vnímají podle výzkumů prostor pro rozvoj mluveného projevu jako velmi omezený (Hradilová 2022, 33).

ve výslovnosti cizinců méně shovívaví než vůči gramatickým chybám.⁽⁴⁾ Jako nejzávažnější chybu při hodnocení mluveného i psaného projevu cizinců vnímají rodilí mluvčí nedostatky ve slovní zásobě, které se projevují záměnami slov nebo jejich užíváním v nesprávném kontextu. V pořadí druhý nejvýznamnější nedostatek v mluveném projevu cizinců je vnímáno nevyhovující zvládnutí zvukové roviny jazyka: výslovnost jednotlivých hlásek a hláskových skupin, dále nezvládnutí přízvuku ve smyslu jeho chybného položení a záměny za kvantitu a také nesprávná větná melodie (chybná realizace přízvuku není vnímána tak negativně jako špatná artikulace či zaměňování hlásek; více Hradilová 2020, 82–83; Dosoudilová 2015, 32–34).

Správná výslovnost může navíc kompenzovat, či dokonce zamaskovat chyby na jiných jazykových úrovních, zejména nedostatky v syntaxi (Dufeu 2008, 10). Při osvojování si cizího jazyka v dospělém věku je to podle některých lingvodidaktiků právě výslovnost, která je nejproblematictější, se zvyšujícím se věkem roste počet obtíží při ovládnutí srozumitelné výslovnosti (tyto obtíže nesouvisejí se vzděláním či s inteligencí člověka; srov. Krashen 2002, 35; Fraser 2000, 20). Paldusová upozorňuje, že čím je studentova výslovnost v cizím jazyce lepší, tím lépe je hodnocena jeho celková míra znalosti jazyka a daný student mívá také v cizím jazyce přesnější pravopis (Paldusová 2021).

Náležité ovládnutí fonetické a fonologické kompetence v cizím jazyce u studentů přispívá v neposlední řadě k růstu sebedůvěry a sebejistoty, zvyšuje jejich motivaci k dalšímu studiu a zejména významně snižuje strach z komunikace v cizím jazyce (srov. Dufeu 2008, 10).

1 ZVUKOVÁ PODOBA FRANCOUZŠTINY A ČEŠTINY⁽⁵⁾

Soubor francouzských hlásek je od souboru českých hlásek velmi odlišný (vokální systém ve francouzštině je mnohem bohatší než v češ-

4 Podle výzkumů jsou to především rodilí Francouzi a Japonci, již jsou k nedostatkům ve výslovnosti u cizinců nejméně shovívaví, nejtolerantnější jsou Nizozemci (Lauret 2007, 17).

5 Pro fonetickou transkripci jsme použili znaky mezinárodní fonetické abecedy IPA.

tině, konsonantický systém je naopak méně obsáhlý). Na předělu stojí ve francouzštině skupina tří polokonsonantů (*semi-consonnes* – [j], [w], [ɥ]).⁽⁶⁾

1.1 FRANCOUZSKÝ VOKALICKÝ SYSTÉM

Žádná francouzská samohláska se nekryje s českým vokálem, a to ani artikulační, ani akustickou podobou (srov. Hála 1960, 74). U frankofonních mluvčích tedy předpokládáme větší nedostatky při realizaci českých vokálů než u nerodilých mluvčích s jiným mateřským jazykem.

Činnost mluvních orgánů je při realizaci českých a francouzských vokálů velice odlišná. Francouzský vokalický systém obsahuje 16 jednotek, oproti češtině se liší výrazným zastoupením předních zaokrouhlených samohlásek i řadou nosových samohlásek a uplatňuje se v něm rozdíl otevřenosti a zavřenosti. Takto složitý vokalický systém přináší značné potíže zejména cizincům učícím se francouzštinu jako cizí jazyk.

V dnešní francouzštině je tendence vokalický systém redukovat na 14 jednotek – ústní hláska [ɑ] (zadní, zaokrouhlená) ztrácí svou distinktivní roli ve prospěch hlásky [a] (přední, nezaokrouhlená), zaokrouhlený nazální vokál [œ] ve prospěch nezaokrouhlené nazály [ɛ] (Léon et al. 2009, 13; Dohalská a Schulzová 2003, 72).

6 Jedná se o redukované vokály, jež neplní slabikotvornou funkci, po stránce artikulační je jejich společným charakteristickým znakem rychlý přechod k následujícímu vokálu (stávají se skoro konsonantickými složkami diftongů; srov. Hála 1960, 86). Všechny tři jsou výslovnostní alternativou vysokých vokálů, tedy [i], [y], [u]. Žádnou polosouhlásku nesmíme nikdy dělit do více slabik. Polosouhláska [j] se artikulačně nejvíce blíží výslovnosti vysokého předního [i], graficky značeno i + vokál, y + vokál, příklad: papier /papír/ [pajpe], payer /platit/ [peje]. Transkripční znak [j] představuje jak konsonant, tak i polokonsonant. Konsonantické [j] je graficky převážně značeno jako il, ill, y. Polosouhláska [ɥ] se artikulačně nejvíce blíží výslovnosti předního vysokého labializovaného [y], graficky značeno u + vokál, příklad: lui /mu/ [lɥi]. Polosouhláska [w] se artikulačně nejvíce blíží výslovnosti zadního vysokého labializovaného [u], grafické značení ou + vokál, oi, oin, oy, příklad: Louis [lwi], louer /pronajmout/ [lwe].

1.1.1 Charakteristika artikulační

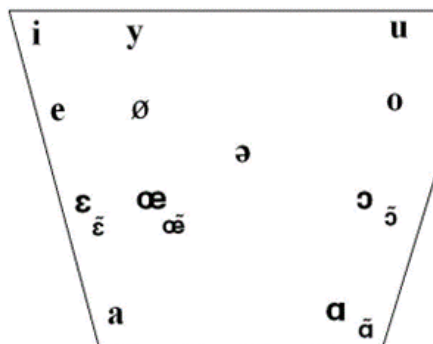
Ve francouzštině musí být artikulace jednotlivých samohlásek daleko přesnější a napjatější než v češtině, protože sebemenší nepřesnosti v takto bohatém vokalicím systému mohou způsobit záměnu slova (srov. *paix* /mír/ [pɛ] × *pain* /chleba/ [pɛ̃]; *père* /otec/ [pɛʁ] × *peur* /strach/ [pœʁ]). Daleko výrazněji se ve francouzštině do výslovnosti vokálů zapojují také rty a jazyk (srov. např. výslovnost [i], [y], [u]).⁽⁷⁾

Z hlediska artikulace jsou francouzské samohlásky charakterizovány čtyřmi parametry:

1. místem artikulace; dělení na:
 - přední [i], [e], [ɛ], [y], [ø], [œ], [ə], [a], [œ̃], [ɛ̃];
 - zadní [u], [o], [ɔ], [ɑ], [ɑ̃], [ɔ̃];
2. aperturou, která je charakterizovaná úhlem čelisti a polohou jazyka; dělení na:
 - zavřené [i], [y], [u];
 - polozavřené [e], [ø], [o];
 - středové [ə];
 - polootevřené [ɛ], [œ], [ɔ], [œ̃], [ɛ̃], [ɔ̃];
 - otevřené [a], [ɑ], [ɑ̃];
3. postavením rtů; dělení na:
 - zaokrouhlené [y], [ø], [œ], [ə], [u], [o], [ɔ], [œ̃], [ɔ̃];
 - nezaokrouhlené [i], [e], [ɛ], [a], [ɑ], [ɛ̃], [ɑ̃];
4. ne/zapojením dutiny nosní; dělení na:
 - nosové [œ̃], [ɛ̃], [ɑ̃], [ɔ̃];
 - ústní [i], [e], [ɛ], [y], [ø], [œ], [ə], [a], [u], [o], [ɔ], [ɑ].

7 Francouzské [i] je vysoká přední ústní samohláska, která je oproti českému i artikulovaná s větší napjatostí a s výraznějším zaostřením koutků úst. Grafické značení: i, y, î, î. Francouzské [y] je vysoká přední zaokrouhlená ústní samohláska, která v českém vokalicím systému nemá žádný protějšek. Při artikulaci musíme dbát na maximální zaokrouhlení a vyšpulení rtů. Grafické značení: u, û, ü, eu, eû. Francouzské [u] je vysoká zadní zaokrouhlená samohláska. Při artikulaci dochází k výrazné labializaci, oproti českému u je tato francouzská samohláska artikulována s větší napjatostí. Grafické značení: ou, où, oû, aou, aoû.

Vokální systém francouzštiny je tradičně zobrazován ve formě lichoběžníku, jenž prezentuje přibližnou polohu artikulačních orgánů (zejména jazyka) při realizaci jednotlivých vokálů.

Obrázek 1: Přehled francouzských vokálů (Guilbault 2023)

1.1.2 Charakteristika akustická

Akustickou charakteristiku jednotlivých vokálů určují formanty (pro realizaci a identifikaci vokálů jsou nutné nejméně dva formanty, vokály jich ale mají více, uvádí se až šest formantů; srov. Krčmová 2008, 79).

Zavřené	[i]	[y]	[u]
F2	2 500	1 800	750
F1	250	250	250
Polo zavřené	[e]	[ø]	[o]
F2	2 200	1 600	750
F1	375	375	375
Polootevřené	[ɛ]	[œ]	[ɔ̃]
F2	1 800	1 400	950
F1	550	550	550
Otevřené	[a]		[ɑ̃]

F2	1 700		1 200
F1	750		750

Tabulka 1: Referenční hodnoty francouzských ústních vokálů, hodnoty jsou uvedeny v Hz. Tabulka dokládá, že samohlásky ve stejné řadě (zavřené – polozavřené – polootevřené – otevřené) mají stejnou hodnotu pro první formant (F1), k rozlišení vokálů stejné řady slouží tedy druhý formant (F2) (Léon 2012, 116)

	Přední		Zadní	
	Nezaokrouhlené [ɛ]	Zaokrouhlené [œ]	Nezaokrouhlené [ə]	Zaokrouhlené [ɔ]
F3	1 750	1 350	950	750
F2	600	600	600	600
F1	250	250	250	250

Tabulka 2: Referenční hodnoty francouzských nosových vokálů, hodnoty jsou uvedeny v Hz (Léon 2012, 117)

1.1.3 Kvantita vokálů

Délka vokálů nemá již v současné francouzštině na rozdíl od češtiny distinktivní funkci.⁽⁸⁾ Délku je však třeba respektovat i v současné francouzštině, její nedodržování totiž narušuje rytmický průběh promluvy. Francouzské vokály jsou delší v přízvučné slabice (př. *il lave /myje/* [illa:v]; *la chose /věc/* [laʃo:z]), v nepřízvučných slabikách jsou krátké, případně polodlouhé (srov. Dohalská a Schulzová 2003, 75; Carton 1974, 214).⁽⁹⁾ Kvantitu vokálů ovlivňují také konsonan-

8 Carton zmiňuje několik málo dvojic slov, kde délka vokálů (hlavně při zvláště pečlivé výslovnosti) může hrát distinktivní roli i v dnešní francouzštině, jedná se však o jev regionálně podmíněný (Normandie, Burgundsko, oblast kolem řeky Loire), srov. [ɛ]/[ɛ:]: *mettre /položít/* × *maître /mistr/* (Carton 1974, 215). Délka vokálů měla funkční platnost v 17. a 18. století (Dohalská a Schulzová 2003, 75).

9 Ve slově *papa /tatínek/* [papa:] je kvantita prvního vokálu o 50 % kratší než kvantita druhého (finálního) vokálu (Carton 1974, 104). Pro účely této studie jsme kvantitu zaznačili i v transkripci, i když ji francouzské slovníky standardně neznačí (předpokládáme, že z toho důvodu, že kvantita nemá v dnešní francouzštině funkční platnost).

ty – vibranta [r] – a např. znělé konstriktivy [v], [z] prodlužují délku vokálů i v nepřízvučných slabikách (Carton 1974, 104).

1.1.4 Němé *e* (epentetické šva)

Na rozdíl od češtiny, kde se všechny vokály vyslovují plně, francouzština má tzv. němé *e* (*e muet*, *e caduc*, *schwa*), které se nevyslovuje, srov. *table* /stâl/ [tabl], *loupe* /lupa/ [lup]. Slouží i ke značení ženského rodu – tzv. *e caduc* se nevysloví, ale koncový konsonant ano, srov. *grand* /vysoký/ [grã] × *grande* /vysoká/ [grã:d].

Tento vokál má ve francouzském vokalickém systému zvláštní postavení, neboť jeho realizace závisí i na výslovnostním stylu (je mnohem častější v kultivované výslovnosti, během slavnostních projevů, na jevišti apod.). Tato hláska odpovídá zpravidla grafému *e*.

Základní pravidla distribuce lze zjednodušeně popsat podle umístění epentetického šva na začátku, uvnitř nebo na konci rytmického taktu. V první slabice rytmického taktu může nebo nemusí být vysloveno: *ce livre* /tato kniha/ [səlivʁ], [slivʁ]. Je však nutné ho vyslovit v první slabice před dyšným *h*: *le haut* /výška/ [ləo]. Na konci slova či rytmického taktu se nevyslovuje: *l'école* /škola/ [lɛkɔl]. Vysloví se však na konci rytmického taktu v zájmenu *le*: *dis-le* /řekni to/ [dɪlə], zde je dokonce nositelem přízvuku. Uvnitř rytmické skupiny se vysloví, když *e caduc* předchází dva konsonanty, srov. *vendredi* /pátek/ [vãdrɛdi].

1.2 ČESKÝ VOKALICKÝ SYSTÉM

Český vokalický systém není nikterak rozsáhlý. Z hlediska kvality zahrnuje pět vokálů: [ɪ], [ɛ], [a], [o], [u]; z hlediska kvantity odlišujeme vokály krátké a dlouhé: [i:], [ɛ:], [a:], [o:], [u:]. Celkově obsahuje třináct fonémů: pět monoftongů krátkých, pět monoftongů dlouhých a tři diftongy ([oũ], [aũ] a [ɛũ]).⁽¹⁰⁾

10 Všechny české diftongy jsou klesavé, směřují k zadnímu zavřenému [u]. Během výslovnosti dochází ke změně nastavení jazyka, případně i rtů.

České vokály se vyslovují plně, neměly by podléhat redukci (vliv sousední souhlásky však výslovnost ovlivňovat může). Z hlediska kvality by měly být české vokály neutrální, jejich výslovnost by neměla být ani příliš otevřená, ani příliš zavřená.⁽¹¹⁾ České vokály jsou souhrnně charakterizovány ve srovnání s francouzskými jako vokály středního stupně otevřenosti (srov. Dohalská a Schulzová 2003, 7). Chybná výslovnost vokálů je jedním z hlavních rysů, které způsobují dojem cizího akcentu, zvládnutí jejich správné výslovnosti trvá většinou déle než u konsonantů (Hedbávná, Janoušková a Veroňková 2009, 29–30).

1.2.1 Charakteristika artikulační

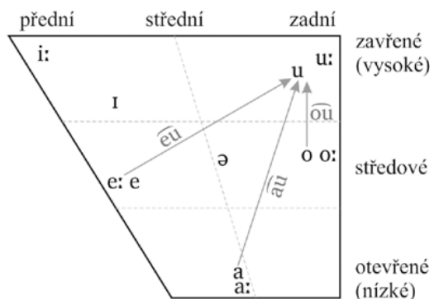
Realizace českých vokálů je ovlivněna především pohybem jazyka a postavením rtů (tři artikulační pohyby):

- posun jazyka ve směru horizontálním (rozdělení na přední, střední, zadní);⁽¹²⁾
- posun jazyka ve směru vertikálním (rozdělení na nízké, středové, vysoké);
- v rámci postavení rtů (tvar retní štěrby), které úzce souvisí s polohou jazyka v horizontálním směru, platí, že přední a střední vokály jsou nezaokrouhlené (mají úzkou retní štěrbinu), zadní jsou naopak vždy zaokrouhlené.

Měkké patro při artikulaci českých vokálů zaujímá aktivní polohu, je zvednuto a přitisknuto k zadní stěně hrdelní dutiny, čímž uzavírá vstup do dutiny nosní; všechny české vokály jsou tudíž ústní.

11 Otevřenost vokálů může být v češtině ovlivněna regionální příslušností. Mluvní z Moravy mají spíše zavřené vokály, mluvní z oblasti středních Čech mívají vokály příliš otevřené (pražská výslovnost *i* téměř jako [e], výslovnost *u* téměř jako [o]; Palková 1994, 187).

12 Jemnější rozdíly v posunu jazyka v horizontálním směru, které se označují jako rozdíly mezi zavřenou a otevřenou variantou dané samohlásky (jak je tomu ve francouzštině), nejsou v češtině relevantní, české vokály jsou z tohoto hlediska hodnoceny jako „neutrální“, „střední“. V češtině není využito ani rozdílu v napjatosti.

Obrázek 2: Klasifikace českých vokálů (Volín a Skarnitzl 2018, 15)

1.2.2 Charakteristika akustická

K identifikaci českých vokálů – stejně jako je tomu ve francouzštině – potřebujeme znát hodnoty formantů F1 a F2. Při realizaci vokálů by se měly frekvenční hodnoty jednotlivých vokálů pohybovat v rozsahu referenčních pásem (tabulka 3), aby bylo splněno požadované akustické rozlišení (Palková 1994, 106). V současných výzkumech (zejména na půdě FF UK) je snaha hodnoty formantů českých vokálů aktualizovat (srov. Skarnitzl a Volín 2012, 7–11; Paillereau a Chládková 2019, 77–95). Studie fonetiků Volína a Skarnitzla ukázala, že jednotlivé dvojice nevysokých samohlásek (e-ové, a-ové, o-ové) lze z hlediska vokalické kvality považovat za homogenní, zatímco krátké a dlouhé vysoké samohlásky (i-ové, u-ové) se ve formantech liší, tudíž je jejich výslovnost odlišná.⁽¹³⁾ Dále studie upozorňuje i na vyšší formanty u ženských mluvčích oproti mužským (o 15 až 20 %).

13 Ve fonetické transkripci je odlišena výslovnost krátkého [ɪ] (otevřenější a méně přední vokál) a dlouhé varianty [i:], která odpovídá zavřenému (vysokému) přednímu vokálu. Podobná asymetrie vzniká i u zadních zavřených vokálů, u zbývajících dvojic vokálů – e-ových, a-ových a o-ových – se kvalita krátkého a dlouhého vokálu výrazně neliší (více Skarnitzl a Volín 2012). Podobné výsledky (zejména dvojí výslovnost vysokých vokálů) představují také nejnovější výzkumy, např. Kopečková (2022).

Hláška	i, i:	ε, ε:	a, a:	o, o:	u, u:
F1 (Hz)	300–500	480–700	700–1 100	500–700	300–500
F2 (Hz)	2 000–2 800	1 560–2 100	1 100–1 500	850–1 200	600–1 000

Tabulka 3: Souhrnná normativní frekvenční pásma F1 a F2 pro jednotlivé vokály (Palková 1994, 174)

1.2.3 Kvantita vokálů

Z hlediska kvantity rozlišujeme v češtině, jak jsme již zmínili výše, vokály dlouhé a krátké. Kvantita vokálů má v češtině distinktivní funkci, proto je důležité jejich přesné rozlišování.⁽¹⁴⁾ Délka samohlásek v češtině nepodléhá žádným pravidlům distribuce, není vázaná na slovní přízvuk, může se zde vyskytnout i neomezený počet za sebou následujících dlouhých samohlásek (srov. Krčmová 2009, 132–133).

Tradičně se uvádí, zejména ve starší literatuře, že poměr mezi krátkým a dlouhým vokálem je v češtině 1 : 2 (Palková 1994, 179). Novější výzkumy, ze kterých vycházíme (tabulka 8), hodnoty revidují a upozorňují, že poměr 1 : 2 se v mluvené řeči (s výjimkou dvojice a/á) téměř nerealizuje. Dlouhé vokály u dvojic e/é a o/ó jsou v průměru o 70 % delší než krátké, v případě dvojice u/ú je dlouhý vokál delší o 60 % a u dvojice i/í činí rozdíl 30 % (Skarnitzl, Šturm a Volín 2016, 51–52).⁽¹⁵⁾

Vokál	Trvání (ms)
i	53,5
i:	68,9
ε	53,5

14 Na krácení dlouhých vokálů může mít u rodilých mluvčích vliv nářečí (např. lašská nářečí či dialekt na Ostravsku). Takzvaná moravská krátkost ve starých dvouslabičných slovech je pravděpodobně nejstarším diferenčním česko-moravským rysem, srov. *bláto* × *bláto*. Na Ostravsku a ve Slezsku může docházet až k likvidaci kvantity (Bláha, Svobodová et al. 2018, 14–15).

15 Tento stav dokládají i novější studie, např. Kopečková (2022, 73).

ɛ:	91,8
a	63,1
a:	113,0
o	51,7
o:	89,3
u	57,3
u:	91,4

Tabulka 5: Průměrná délka českých vokálů (Skarnitzl a Volín 2012, 9)

2 ANALYZOVANÝ MATERIÁL

Podkladovým materiálem k analýze byly audionahrávky 50 studentů studujících češtinu (tabulka 6), jejichž mateřským jazykem je francouzština. U studentů jsme zjišťovali délku studia češtiny, jejich přibližnou úroveň podle *Společného evropského referenčního rámce* (dále SERR),⁽¹⁶⁾ zemi původu (potažmo region).⁽¹⁷⁾ Ve většině případů se jednalo o studenty-začátečníky (úroveň A1 až A2+ podle SERR) a v menší míře i o mírně pokročilé studenty (úroveň B1/B1+). Celkem se výzkumu zúčastnilo 28 žen a 22 mužů.

Všichni studenti byli v době výzkumu se zvukovou rovinou češtiny seznámeni, čeština pro ně nebyla (s výjimkou jediného studenta) prvním cizím jazykem a s institucionalizovanou výukou češtiny začali nejdříve kolem šestnáctého roku, tedy po tzv. senzitivním/kritickém období,⁽¹⁸⁾ většinou s příchodem na univerzitu kolem osmnáctého roku věku.

16 Úroveň jazykové znalosti podle SERR byla stanovena společně s jednotlivými lektory, kteří své studenty znají nejlépe.

17 Všichni studenti hodnotili svou výslovnost francouzštiny jako standardní a neutrální, nikdo neuvedl, že by aktivně používal některý z francouzských dialektů.

18 Senzitivní období (v literatuře se objevuje také výraz „kritické období“ – Maurova Paillereau 2015, 99; Celce-Nurcia et al. 2010, 16 –, tzn. nejvýhodnější období pro osvojení si cizího jazyka) u dětí končí mezi 6. a 15. rokem, většina vědců se přiklání k 12. roku.

Mezi studenty jsou zčásti i Belgičané. Jsme si vědomi faktu, že výslovnost francouzštiny v Belgii je odlišná od výslovnosti standardní francouzštiny. Podle výzkumů (srov. Miličková 1997, 59; Detey et al. 2010, 203–206) se ve zvukové rovině frankofonních Belgičanů projevují zejména následující rysy:

- vokály jsou artikulovány s menším svalovým napětím;
- vokály se vyslovují otevřeněji (v nepřízvučných pozicích);
- je zachována opozice [ɔ] – [o] ve finálním postavení, belgická výslovnost je otevřená, francouzská výslovnost je zavřená: např. *tango* [tãɔ], fr. [tãgo];
- projevuje se obecná tendence vokály prodlužovat, např. k rozlišení maskulina a feminina: např. *ami* × *amie* [ami] × [ami:]; fr. [ami], [ami];
- dochází k nazalizaci vokálů, zejména [ɛ] a [æ]: např. *peine* [pɛ̃:n]; fr. [pɛn];⁽¹⁹⁾
- chybí polokonsonant [ɥ];
- dochází k vložení polokonsonatu mezi dva vokály (tzv. hiát): př. *créer* [cre:je]; fr. [cree].

Žádný z těchto jevů se však ve výzkumu signifikantně neprojevil a výslovnost češtiny neovlivnil.

Sběr dat probíhal na Université Paris-Sorbonne v Paříži, Université Charles de Gaulle v Lille, Université de Bourgogne v Dijonu, Université Libre v Bruselu a na Letní škole slovanských studií FF UP. Studie se zúčastnili i 3 francouzští studenti, kteří působili na Univerzitě Palackého v rámci programu Erasmus+. Nahrávky byly pořizovány s využitím diktafonu, kvalita nahrávek byla dostatečná a nekomplikovala průběh fonetické analýzy.

Všichni studenti s nahráváním souhlasili, udělili souhlas i k následné analýze nahrávek a k prezentaci výzkumu. Od každého par-

19 Nazalizace vokálů v české výslovnosti u belgických studentů detekována nebyla.

ticipanta výzkumu jsme analyzovali čtený projev. Jednalo se o čtení textu na úrovni A1 podle SERR (rozsah 235 slov, celkem 40 nahrávek od 21 žen a 19 mužů). Celkem 10 studentů (7 žen a 3 muži) patří svou úrovní už mezi samostatné uživatele (úroveň B1/B1+ podle SERR), četli proto text odpovídající této úrovni (rozsah 342 slov). Tato skupina slouží k naznačení tendencí v realizaci vokálů.

Kód studenta	Pohlaví (žena/muž)	Délka studia	Odhadovaná úroveň (SERR)	Země původu, region
S1	Ž	10 měsíců	A1	Fra, Paříž
S2	Ž	10 měsíců	A2	Fra, Dijon
S3	Ž	2 roky	A2	Fra, Dijon
S4	Ž	2 roky	A2	Fra, Dijon
S5	Ž	2 roky	A1+	Fra, Lyon
S6	Ž	10 měsíců	A1	Fra, Paříž
S7	Ž	10 měsíců	A1	Fra, Paříž
S8	Ž	10 měsíců	A1	Bel, Brusel
S9	Ž	10 měsíce	A1	Bel, Brusel
S10	Ž	10 měsíců	A1	Bel, Brusel
S11	Ž	10 měsíců	A1	Bel, Brusel
S12	Ž	10 měsíců	A1	Bel, Brusel
S13	Ž	10 měsíců	A1	Bel, Brusel
S14	Ž	1 rok	A1+	Fra, Lyon
S15	Ž	10 měsíců	A1	Fra, Lille
S16	Ž	10 měsíců	A1	Fra, Cham- pagne-Ardenne
S17	Ž	10 měsíců	A1	Fra, Lille
S18	Ž	10 měsíců	A1	Fra, Calais
S19	Ž	10 měsíců	A1	Fra, Calais
S20	Ž	1,5 roku	A2	Fra, Paříž
S21	Ž	1,5	A2	Fra, Paříž
S22	M	1 rok	A2	Fra, Paříž

S23	M	1,5 rok	A2	Fra, Calais
S24	M	1,5 roku	A2	Fra, Rouen
S25	M	1,5 roku	A2	Fra, Lille
S26	M	10 měsíců	A2	Fra, Bretaň
S27	M	8 měsíců	A1	Fra, Paříž
S28	M	10 měsíců	A1+	Fra, Lille
S29	M	10 měsíců	A1	Fra, Paříž
S30	M	1 rok	A2+	Fra, Paříž
S31	M	1,5 roku	A2+	Fra, Lyon
S32	M	2 měsíce	A1	Fra, Paříž
S33	M	2 roky	A2+	Fra, Paříž
S34	M	8 měsíců	A2	Fra, Paříž
S35	M	8 měsíců	A1	Fra, Paříž
S36	M	1 rok	A2	Fra, Dijon
S37	M	10 měsíců	A1	Bel, Brusel
S38	M	10 měsíců	A1	Bel, Brusel
S39	M	10 měsíců	A1	Fra, Lille
S40	M	10 měsíců	A1	Fra, Calais
S41	Ž	2 roky	B1	Fra, Lyon
S42	Ž	2 roky	B1	Fra, Dijon
S43	Ž	4 roky	B1+	Fra, Paříž
S44	Ž	3 roky	B1+	Fra, Paříž
S45	Ž	3 roky	B1	Bel, Brusel
S46	Ž	3 roky	B1	Bel, Brusel
S47	M	2 roky	B1	Fra, Aix-en-Provence
S48	M	1,5 roku	B1	Fra, Paříž
S49	M	2 roky	B1	Fra, Paříž
S50	M	2,5 roku	B1	Fra, Paříž

Tabulka 6: Seznam účastníků výzkumu (Fra = Francie, Bel = Belgie)

Realizaci vokálů jsme ve čteném textu hodnotili z hlediska kvality i kvantity. Pro měření jsme používali specializovaný program Praat (Boersma a Weenink 2018). Od každého mluvčího bylo vybráno celkem 8 krátkých a 8 dlouhých vokálů, výběr probíhal náhodně s přihlédnutím k potřebě analyzovat všechny pozice daného vokálu (pozice iniciální, mediální, finální i monosylabická slova) a různé hláskové okolí. Od každého studenta na úrovni A1 až A2+ bylo změřeno 67 vokálů, od studenta s jazykovou znalostí B1/B1+ bylo změřeno 65 vokálů⁽²⁰⁾ (měřeny nebyly diftongy ani vokál [o:], který se vyskytuje jen v přejatých slovech, popř. při emfatickém dloužení).

2.1 KVALITA VOKÁLŮ

Vokály byly měřeny v místě stabilní artikulačně-akustické fáze (nejčastěji střed), zaznamenány byly průměrné frekvenční hodnoty F1 a F2 z několika po sobě následujících formantových bodů. Případné extrémní (odlehle) hodnoty (z důvodu např. šumu) byly kontrolovány a manuálně korigovány. Za normativní jsme považovali formantová pásma dle monografie Zdeny Palkové (1994), jejichž konkrétní hodnoty uvádíme v teoretické části příspěvku a s nimiž byly naměřené hodnoty komparovány. Při následné evaluaci artikulace vokálů jsme pak přihlíželi k hodnotám F1 a F2 pro francouzské vokály. V analytické části práce prezentujeme vizualizace vokalických trojúhelníků pro krátké a dlouhé vokály zvlášť, a to pro obě skupiny mluvčích (A1 až A2+, B1/B1+), k nim pak připojujeme komentář. V trojúhelníku jsou zahrnuty pouze průměrné hodnoty F1 a F2 (každého vokálu) pro jednotlivé mluvčí.

2.2 KVANTITA VOKÁLŮ

Segmentace vokálů se řídila doporučenými pravidly pro segmentaci hlásek (Machač a Skarnitzl 2009), v případě nejasné hranice hlásek

20 V obou textech se vokál [u:] vyskytoval pouze třikrát, v textu pro skupinu studentů s úrovní B1/B1+ se vokál [e:] vyskytoval v různých pozicích šestkrát.

rozhodovala percepcce. K měření délky jsme opět používali program Praat (Boersma a Weenink 2018), výsledné hodnoty jsou uvedeny v milisekundách.

3 ANALÝZA

3.1 ÚROVNĚ A1/A1+, A2/A2+

3.1.1 Kvalita vokálů

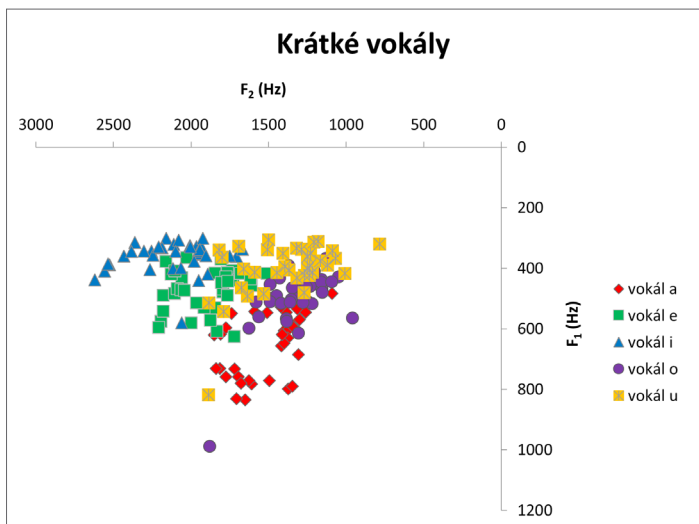
V několika případech došlo u studentů s úrovní A1 až A2+ k záměně jednotlivých vokálů (*ubytování* × *abytování*, *do* × *da*, *krásný* × *krásné*), a přestože záměny nebyly časté, vyskytovaly se frekventovaněji než u studentů vyšší jazykové úrovně. Percepčně jsme zaznamenali dloužení (a to krátkých i dlouhých vokálů) zejména ve finální pozici, což mohlo mít mj. vliv i na kvalitu. V některých případech vokály působily příznakově (nedbale artikulované), což percepčně přispívalo k větší míře cizího akcentu, nijak to ovšem nebránilo porozumění.

Z analýzy měření vokalických formantů, jež prezentujeme v grafech 1 a 2 (zvlášť pro krátké a dlouhé vokály), lze zaznamenat vyšší hodnoty F_2 , jež odpovídají spíše hodnotám pro francouzské vokály. Taktéž byla odhalena tendence ke splývání jednotlivých formantových pásem (v případě některých mluvčích lze hovořit i o centralizaci), což má za následek nedostatečné kvalitativní odlišování jednotlivých vokálů, a řeč tak může působit nedbale (což bylo potvrzeno i percepčně).

Při bližším srovnání formantových hodnot vokálů frankofonních studentů s hodnotami formantových pásem pro češtinu lze konstatovat problematickou výslovnost zejména u vokálů [a] a [u]. Výslovnost českého vokálu [a] se u frankofonních mluvčích blíží výslovnosti francouzského otevřeného [a] – potvrzují to zejména hodnoty F_2 . Také u vokálu [u] byly u všech studentů zaznamenány vyšší hodnoty F_2 , než stanovuje české normativní pásmo (hodnoty odpovídají francouzskému zavřenému [y]). Rovněž výslovnost českého [ɛ] byla u některých studentů ovlivněna francouzským [e], čemuž opět odpo-

vídají vyšší hodnoty F_2 . Percepčně se tak tento vokál může českému posluchači jevit jako spíše zavřenější (tzv. moravské) *e*.

Formantové hodnoty vokálů [i] a [o] českým normativním pásmům odpovídaly (pouze u vokálu [o] byla u jednoho studenta naměřena extrémní hodnota, jak lze vidět v grafu 1). U vokálu [i] jsou opět hodnoty F_2 vyšší, než je tomu u českých mluvčích. Aktuální průměrné hodnoty druhého formantu vokálu [i] se pohybují kolem 2 000 Hz (Skarnitzl a Volín 2012, 8). Vokál realizovaný frankofonními mluvčími je tak opět zavřenější a odpovídá spíše výslovnosti ve francouzštině. Přesto však, jak bylo řečeno výše, tato realizace (stejně jako v případě ostatních vokálů) nezpůsobuje nepochopení.

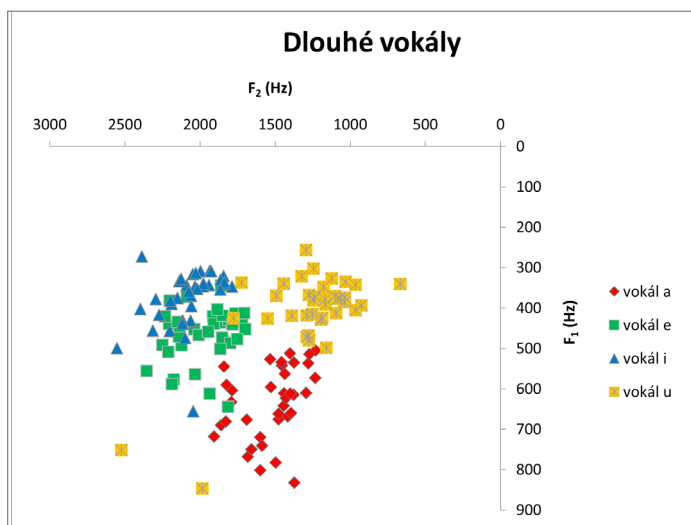

Graf 1: Vokalistický trojúhelník pro krátké vokály, jazyková úroveň A1 až A2+ (u každého studenta byla hodnota formantů F_1 a F_2 pro daný vokál aritmeticky zprůměrována a zaokrouhlena na dvě desetinná místa)

U výslovnosti dlouhých českých vokálů můžeme taktéž vysledovat znatelný vliv francouzštiny, a to zejména u vokálu [a:], jehož formantové hodnoty F_2 směřovaly k francouzskému [a]. Také výslovnosti českého vokálu [ɛ:] byla u frankofonních mluvčích ovlivněna

francouzským [e]. Vysoké hodnoty F_2 odpovídající francouzským vokálům byly naměřeny i u vokálu [u:]. U dvou studentů se u tohoto vokálu vyskytly extrémní hodnoty, které se podle posledních výzkumů objevují taktéž při nedbalé mluvě rodilých mluvčích.⁽²¹⁾

Vokál [i:] se svými hodnotami vešel do širokých referenčních pásem českých vokálů a na rozdíl od krátkého [ɪ] hodnoty formantů odpovídaly i aktuálním datům naměřeným u českých mluvčích. Výslovnost dlouhého [i:] byla až na výjimky poměrně stabilní.

Graf 2: Vokalický trojúhelník pro dlouhé vokály, jazyková úroveň A1 až A2+ (u každého studenta byla hodnota formantů F_1 a F_2 pro daný vokál aritmeticky zprůměrována a zaokrouhlena na dvě desetinná místa)

3.1.2 Kvantita vokálů

Jak bylo řečeno v teoretické části, kvantita vokálů má v češtině na rozdíl od francouzštiny distinktivní funkci, proto je v češtině důležité přesné rozlišování dlouhých a krátkých vokálů. Ve francouzštině je však nutné kvantitu dodržovat také, a to z důvodu rytmického prů-

21 Výzkum vokálů u českých politiků (Kučera 2023).

běhu promluvy (francouzské vokály jsou delší v přízvučné slabice, tj. v poslední slabice rytmické skupiny).

Výsledky výzkumu kvantity u skupiny frankofonních studentů jazykové úrovně A1 až A2+ ukazuje tabulka 7. Pro každý vokál je uvedena průměrná hodnota od všech studentů, a to v různých pozicích ve slově, zaznamenána je i celková průměrná hodnota daného vokálu. U každé hodnoty uvádíme taktéž směrodatnou odchylku, jež je v některých případech extrémně vysoká, čímž se potvrzují velké rozdíly mezi jednotlivými studenty. V tabulce pracujeme s průměrnými hodnotami, neboť mohou naznačit tendence ve výslovnosti vokálů. Percepčně jsme zaznamenali dloužení u dlouhých i krátkých vokálů, a to zejména ve finálních pozicích, naměřené hodnoty touto zjištění rovněž odpovídají.

	[a]	[a:]	[ɛ]	[ɛ:]	[ɪ]	[i:]	[o]	[u]	[u:]
Iniciální pozice	87,95	X	74,03	X	86,82	X	X	92,96	X
Směrodatná odchylka	23,36	X	17,44	X	37,12	X	X	43,66	X
Mediální pozice	90,15	110,46	77,20	104,31	77,44	98,76	83,40	66,76	133,91
Směrodatná odchylka	32,74	50,13	23,75	49,52	44,93	47,10	34,04	24,15	60,18
Finální pozice	144,94	138,78	116,52	161,85	129,61	147,98	144,97	131,44	X
Směrodatná odchylka	70,89	62,73	59,97	89,46	57,50	82,40	59,45	66,16	X
Monosylabická slova	96,06	112,74	91,75	160,77	X	X	88,99	87,29	X
Směrodatná odchylka	42,75	59,82	72,79	84,76	X	X	30,68	66,90	X
Celkový průměr	104,75	118,34	88,33	125,64	99,61	123,55	92,56	104,73	133,91
Směrodatná odchylka	51,60	58,41	46,39	72,02	53,94	71,60	42,53	62,46	60,18

Tabulka 7: Průměrné hodnoty jednotlivých vokálů u studentů jazykové úrovně A1 až A2+ (hodnoty v ms)

Při porovnání naměřených hodnot s aktuálními normativními hodnotami pro české vokály lze konstatovat, že frankofonní mluvčí všechny české vokály dlouží, a to krátké i dlouhé. Výjimkou je vokál [a:], jehož hodnoty odpovídají hodnotám pro české [a:], ve finální pozici bylo však jeho dloužení taktéž zaznamenáno. Naopak extrémní hodnoty trvání byly naměřeny u vokálů [a] a [u]. Také trvání [ɪ] je u frankofonních mluvčích v průměru delší než hodnota pro [i:] u českých mluvčích. Tendence k dloužení všech vokálů byla zaznamenána nejen ve finální pozici, ale taktéž v mediální pozici v poslední slabice, jež je ve francouzštině nositelkou přízvuku. Lze tedy na realizaci vokalické kvantity v češtině potvrdit vliv negativního transferu z francouzštiny.

Jako velice problematické se jeví adekvátní odlišení krátkého a dlouhého vokálu, které je pro češtinu klíčové. Naměřené hodnoty neodpovídají hodnotám českých rodilých mluvčích: vokál [a:] je pouze o 13 % delší než [a],⁽²²⁾ [ɛ:] je o 42 % delší než [ɛ], [i:] o 24 % delší než [ɪ], [u:] o 29 % delší než [u]. Z analýzy vyplývá, že nejlépe je z hlediska kvantity odlišena dvojice [ɛ]/[ɛ:], rozlišení dvojice [ɪ]/[i:] se pak nejvíce blíží reálnému rozlišení u rodilých mluvčích.

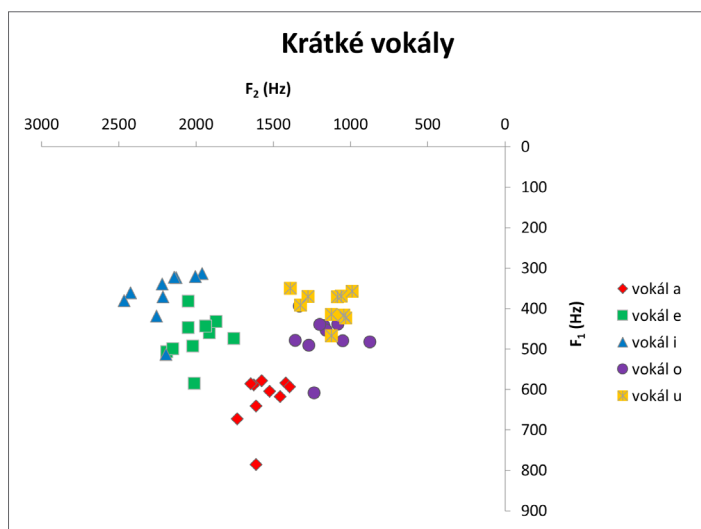
3.2 ÚROVEŇ B1/B1+

3.2.1 Kvalita vokálů

Percepčně – až na několik málo výjimek, při kterých došlo k záměně jednotlivých vokálů (př. *přijedete* × *přejedete*) – byla kvalita vokálů v pořádku a jednotlivé vokály nebyly u studentů vyšší jazykové úrovně zaměňovány ani nepůsobily příznakově.

Výsledky analýzy měření vokalických formantů demonstrujeme v grafech 3 a 4 (pro krátké a dlouhé vokály zvlášť).

22 U českých rodilých mluvčích je u vokálu [a]/[a:] rozdíl až 100 % (Skarnitzl, Šturm a Volín 2016, 51–52).

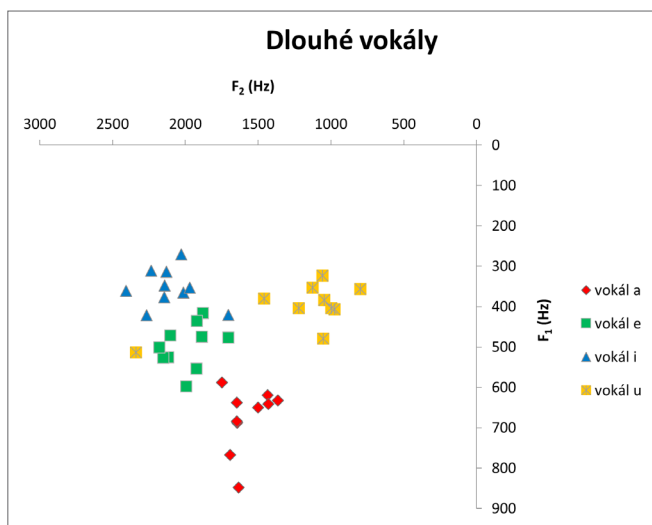

Graf 3: Vokalický trojúhelník pro krátké vokály, jazyková úroveň B1/B1+ (u každého studenta byla hodnota formantů F_1 a F_2 pro daný vokál aritmeticky zprůměrována a zaokrouhlena na dvě desetinná místa)

Naměřené průměrné hodnoty vokalických formantů krátkých vokálů (graf 3) většinou odpovídají normativním pásmům, jež jsou pro češtinu relativně široká. Žádné extrémní hodnoty u jednotlivých mluvčích zachyceny nebyly. Nejvíce odchylek bylo detekováno u hodnot F_2 (u vokálů [ɛ] byla zaznamenána tendence k výslovnosti francouzského polozavřeného [e], popř. českého [i:]), u vokálu [ɪ] byly v případě některých mluvčích opět naměřeny hodnoty odpovídající spíše vokálu [i:], tj. formantovým hodnotám francouzského [i]).

Výslovnost českého vokálu [a] je u studentů s úrovní B1/B1+ zavřenější, formantové hodnoty se prolínají s normativními hodnotami vokálu [ɛ].

Z grafu je také patrná tendence ke splývání formantových pásem u zadních vokálů. Je nutno podotknout, že podobné výsledky se objevují i v současných studiích zaměřených na české mluvčí (Kopečková 2022).

Graf 4: Vokální trojúhelník pro dlouhé vokály, jazyková úroveň B1/B1+ (u každého studenta byla hodnota formantů F_1 a F_2 pro daný vokál aritmeticky zprůměrována a zaokrouhlena na dvě desetinná místa)

Formantové hodnoty dlouhých vokálů se od referenčních pásem liší více než krátké, a to zejména hodnotami F_2 (posun výslovnosti nízkého vokálu [a:] k francouzskému [a] a středovému [ɛ:]). Naměřeno bylo také několik extrémních hodnot – u vokálu [u:] byly naměřeny hodnoty F_2 : 2 459,14 Hz; 2 167,11 Hz a 2 392,63 Hz, které se ale vyskytují, jak bylo zmíněno výše, i v promluvě rodilých mluvčích češtiny. Další extrémní hodnoty byly naměřeny u vokálu [i:], a to u slov *zaměstnání* a *zajímá*, hodnoty odpovídají střednímu vokálu [a:].

Ačkoliv se u sledovaných mluvčích úrovně B1/B1+ neobjevují (až na výjimky) výraznější odchylky a výsledná data odpovídají referenčním pásmům pro české vokály, lze u studentů pozorovat určité tendence k vyšším hodnotám F_2 , především u předních vokálů. Zde je patrný vliv realizace vokálů ve francouzštině, které mají obecně vyšší průměrné hodnoty F_2 , než je tomu v češtině.

Výše uvedené grafy tak dokládají percepční dojem, že při artikulaci vokálů nedochází z hlediska jejich kvality k odchylkám tak často

jako v případě nižší úrovně, což hodnotíme pozitivně, neboť pak ne-nastává problém s neporozuměním a projev na posluchače nepůsobí ani příznakově.

3.2.2 Kvantita vokálů

Výsledky analýzy kvantity vokálů u skupiny frankofonních studentů jazykové úrovně B1/B1+ prezentujeme v tabulce 8. Pro každý vokál je uvedena průměrná hodnota od celkového počtu 10 studentů, a to v různých pozicích ve slově, zaznamenána je i celková průměrná hodnota daného vokálu (u každé hodnoty zmiňujeme rovněž směrodatnou odchylku, jež je opět poměrně vysoká). Percepčně se u studentů objevovalo dloužení vokálů (krátkých i dlouhých), a to zejména ve finálních pozicích, což naměřené hodnoty rovněž potvrdily.

	[a]	[a:]	[ɛ]	[ɛ:]	[ɪ]	[i:]	[o]	[u]	[u:]
Iniciální pozice	61,63	X	103,68	X	X	X	64,40	69,94	X
Směrodatná odchylka	12,53	X	26,83	X	X	X	19,70	17,97	X
Mediální pozice	80,07	110,89	74,05	94,01	72,12	78,95	69,28	71,32	111,91
Směrodatná odchylka	22,06	31,75	27,30	24,99	19,85	28,67	17,60	18,30	41,37
Finální pozice	96,31	138,80	98,79	123,77	97,35	115,41	83,22	101,52	X
Směrodatná odchylka	28,67	48,61	35,26	46,04	42,89	36,59	19,98	31,62	X
Monosylabická slova	55,43	91,50	68,59	X	80,18	X	69,39	95,55	X
Směrodatná odchylka	13,77	39,21	31,05	X	44,32	X	22,75	25,41	X
Celkový průměr	73,36	115,44	82,58	113,85	80,23	97,18	71,57	81,56	111,91
Směrodatná odchylka	25,92	40,42	33,45	42,64	35,26	37,59	21,28	27,09	41,37

Tabulka 8: Průměrné hodnoty jednotlivých vokálů pro skupinu 10 studentů jazykové úrovně B1/B1+ (hodnoty v ms)

Při porovnání průměrných hodnot trvání českých vokálů lze opět (stejně jako u první skupiny s nižší jazykovou úrovní) konstatovat obecnou tendenci frankofonních studentů k prodloužení většiny českých vokálů, a to krátkých i dlouhých (prodloužení bylo zaznamenáno i percepčně) – nejvíce však jsou prodlouženy přední vokály [ɛ] a [ɪ]. Nejdelší hodnoty trvání vokálů byly naměřeny ve finální pozici, a to u všech vokálů, což značí interferenci z francouzštiny (u vokálu [ɛ] byla ovšem naměřena extrémní hodnota také v iniciální pozici).

Hodnoty, jež jsou uvedeny v tabulce 8 a odpovídaly aktuálním datům českých mluvčích (tabulka 5), byly následující: délka vokálu [a] v iniciální pozici, délka vokálu [a:] v mediální pozici, taktéž celková průměrná hodnota vokálu [a:] a délka vokálu [ɛ:] v mediální pozici.

Zaznamenány byly také hodnoty, jež naznačují nepatrné krácení vokálů, a to v monosylabických slovech u krátkého a dlouhého vokálu [a], [a:] (jednalo se konkrétně o tato slova: *a, jak, já*). Podobná tendence se v první skupině s nižší jazykovou úrovní nevyskytovala vůbec.

Pro náležité odlišení krátkých a dlouhých vokálů je v češtině důležitý jejich poměr. Zjištěné hodnoty – [a:] o 57 % delší než [a], [ɛ:] o 37 % delší než [ɛ], [i:] o 21 % delší než [ɪ], [u:] o 37 % delší než [u] – neodpovídají hodnotám českých rodilých mluvčích. Jelikož frankofonní studenti krátké české vokály prodlouží, stírá se jejich adekvátní odlišení od dlouhých vokálů, což může vést k jejich záměně. Z analýzy vyplývá, že nejlépe z hlediska kvantity byl u frankofonních studentů realizován nízký střední vokál [a], nejlépe je také odlišena dvojice [a]/[a:] (což je typické i pro české mluvčí).

ZÁVĚR

Porovnáním obou skupin frankofonních mluvčích můžeme při realizaci českých vokálů detekovat vliv negativního transferu (tzv. interference) z mateřského jazyka, který sice s vyšší úrovní komunikační kompetence slábne, ale stále výslovnost vokálů ovlivňuje (forman-

tové hodnoty F_2 jsou u obou skupin vyšší a odpovídají spíše hodnotám pro francouzské vokály). Realizace vokálů je u druhé skupiny stabilnější, naměřené hodnoty více odpovídají českým normativním pásmům.

Kvantita vokálů byla problematická u obou sledovaných skupin. Analýza prokázala nedostatečné rozlišování krátkých a dlouhých vokálů, což může v promluvě vést až k jejich záměně a následně k nepochopení (zejména při dialogu s dalšími cizinci studujícími češtinu). Na základě srovnání obou sledovaných skupin nelze tvrdit, že by studenti s vyšší komunikační kompetencí byli v odlišování jednotlivých krátkých a dlouhých vokálů úspěšnější (odlišují lépe vokály [a]/[a:], ale vokály [ɛ]/[ɛ:] a [ɪ]/[i:] od sebe naopak lépe rozlišovala skupina s jazykovou úrovní A1 až A2+ podle SERR). V obou skupinách docházelo k dloužení krátkých i dlouhých vokálů (u skupiny s nižší jazykovou úrovní byly naměřeny extrémní délky trvání), a to zejména ve finální pozici (případně v mediální pozici v poslední, tj. přízvučné, slabice), což je zjevně ovlivněno interferencí z mateřského jazyka.

Podle prezentované analýzy realizace českých vokálů u frankofonních studentů by měl patřit nácvik české vokalické kvantity k dlouhodobým úkolům pro všechny cizojazyčné mluvčí a měla by mu být ve výuce češtiny pro cizince věnována náležitá pozornost. Kvantita vokálů bývá totiž problémem mluvčích téměř ze všech jazykových oblastí (např. i ze Slovenska, neboť slovenština se na rozdíl od češtiny řídí tzv. morovým principem – nemohou po sobě následovat dvě dlouhé slabiky; v ruštině či ukrajinštině činí kvantita vokálů problém v mluveném i psaném projevu; srov. Hradilová 2020, 94–96).⁽²³⁾ Rodilý mluvčí češtiny navíc v různých typech textů (v SMS zprávách, příležitostně i v e-mailech, na dresech sportovců či v názvech webových stránek) ignoruje diakritická znaménka, tedy i značení vokálové

23 V ruštině i ukrajinštině je kvantita vázána na přízvuk a přenášení tohoto principu do češtiny je zdrojem chyb jak ve výslovnosti (přízvuk je kladen na vokál označený délkou, ne na první slabiku, ev. na další liché slabiky v případě vedlejšího přízvuku), tak v písmu, kdy je kvantita zaznamenána ve špatné pozici.

kvantity, což může negativně ovlivnit mluvený projev cizojazyčných studentů a může to být pro ně značně matoucí.

Mgr. Pavla Poláchová, Ph.D.

Centrum jazykového vzdělávání

Letní škola slovanských studií

Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Křížkovského 512/10, 771 80 Olomouc

pavla.polachova@upol.cz

CC BY-SA 4.0.

LITERATURA

- Billières, Michel. 2014. „Les voyelles en français.“ <https://www.verbotonale-phonetique.com/>, <https://www.verbotonale-phonetique.com/voyelles-francais/> (přístup 7. 10. 2023).
- Bláha, Ondřej, Svobodová, Jindřiška et al. 2018. *Současná jazyková situace na Moravě a ve Slezsku*. Olomouc: Univerzita Palackého.
- Boersma, Paul a Weenink, David. 2018. *Praat: doing phonetics by computer*, Verze 6.0.40, <http://www.praat.org/> (přístup 7. 10. 2023).
- Carton, Fernand. 1974. *Introduction à la phonétique du français*. Paris: Bordas.
- Celce-Murcia, Marianne et al. 2010. *Teaching Pronunciation. A Course Book and Reference Guide*. New York: Cambridge University Press.
- Confortiová, Helena. 2009. „Význam výslovnosti při výuce češtiny jako cizího jazyka.“ *Sborník Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka 2007–2009*. Ed. Kateřina Hlínová. Praha: Akropolis, s. 11–15.
- Detey, Sylvain et al. 2010. *Les variétés du français parlé dans l'espace francophone*. Paris: Ophrys.
- Dohalská, Marie a Schulzová, Olga. 2003. *Fonetika francouzštiny*. Praha: Karolinum.
- Dosoudilová, Markéta. 2015. *Postoje rodilých mluvčích ke komunikaci s česky mluvícími cizinci se zaměřením na vnímání závažnosti jazykových nedostatků*. Bakalářská práce. Olomouc: Univerzita Palackého.
- Dufeu, Bernard. 2008. „L'Importance de la prononciation dans l'apprentissage d'une langue étrangère.“ *Franc parler*, <https://www.psychodramaturgie.org/upload/Importance%20de%20la%20prononciation.%20Franc-parler.pdf> (přístup 7. 10. 2023).
- Fraser, Helen. 2000. *Coordinating Improvements in Pronunciation Teaching for Adult Learners of English as a Second Language*. <https://helenfraser.com.au/wp-content/uploads/ANTA-REPORT-FINAL.pdf> (přístup 7. 10. 2023).
- Guilbault, Christian. 2023. „Trapèze vocalique du français.“ <http://www.sfu.ca/fren270/Phonetique/trapze.htm> (přístup 7. 10. 2023).
- Hála, Bohuslav. 1960. *Fonetické obrazy hlásek*. Praha: SPN.

- Hedbávná, Barbora, Janoušková, Jana a Veroňková, Jitka. 2009. „Výslovnost češtiny u cizinců – poznámky k metodám výuky.“ *Sborník Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka 2007–2009*. Ed. Kateřina Hlínová. Praha: Akropolis, s. 27–34.
- Hradilová, Darina. 2016. „Několik poznámek k tomu, co žáci postrádají ve výuce českého jazyka.“ *Didaktické studie* 8(2), s. 38–51.
- Hradilová, Darina. 2020. *Role rodilého mluvčího v cizojazyčné komunikaci*. Olomouc: Univerzita Palackého.
- Hradilová, Darina. 2022. „Mluvení – podceňovaná komunikační dovednost.“ *Didaktické studie* 14(2), s. 29–47.
- Kopečková, Michaela. 2022. *Mluvní vzory v hlavním televizním zpravodajství*. Olomouc: Univerzita Palackého.
- Krashen, Stephen D. 2002. *Second Language Acquisition and Second Language Learning*. https://www.sdkrashen.com/content/books/sl_acquisition_and_learning.pdf (přístup 7. 10. 2023).
- Krčmová, Marie. 2008. *Fonetika a fonologie*. https://is.muni.cz/elportal/estud/ff/pso9/fonetika/tisk_2009/Fonetika_a_fonologie_logo.pdf (přístup 7. 10. 2023).
- Krčmová, Marie. 2009. *Úvod do fonetiky a fonologie pro bohemisty*. Ostrava: Ostravská univerzita.
- Kučera, Jakub. 2023. *Analýza mluvního projevu současných českých politiků*. Bakalářská práce. Olomouc: Univerzita Palackého.
- Lauret, Bertrand. 2007. *Enseigner la prononciation : questions et outils*. Paris: Hachette.
- Léon, Pierre et al. 2009. *Phonétique du FLE*. Paris: Armand Colin.
- Léon, Pierre. 2012. *Phonétisme et prononciations du français*. Paris: Armand Colin.
- Machač, Pavel a Skarnitzl, Radek. 2009. *Fonetická segmentace hlásek*. Praha: Epocha.
- Maurová Paillereau, Nikola. 2015. *Perception et production des voyelles orales du français par des futures enseignantes tchèques de Français Langue Etrangère*. Disertační práce. Paris: Université de la Sorbonne Nouvelle.
- Miličková, Ladislava. 1997. „Le parler français en Belgique – II.“ *Études Romanes de Brno* 27(L18), s. 53–60.

- Paillereau, Nikola a Chládková, Kateřina. 2019. „Spectral and Temporal Characteristics of Czech Vowels in Spontaneous Speech.“ *Acta Universitatis Carolinae: Philologica 2, Phonetica Pragensia*, s. 77–95.
- Paldusová, Michaela. 2021. „Jak učit výslovnost.“ <https://mluvimcesky.cz/>, <https://mluvimcesky.cz/jak-ucit-vyslovnost/> (přístup 7. 10. 2023).
- Palková, Zdena. 1994. *Fonetika a fonologie češtiny*. Praha: Karolinum.
- Poláchová, Pavla. 2023. *Chyby ve výslovnosti češtiny u frankofonních studentů*. Disertační práce. Olomouc: Univerzita Palackého.
- Skarnitzl, Radek, Šturm, Pavel a Volín, Jan. 2016. *Zvuková báze řečové komunikace*. Praha: Karolinum.
- Skarnitzl, Radek a Volín, Jan. 2012. „Referenční hodnoty vokálních formantů pro mladé dospělé mluvčí standardní češtiny.“ *Akustické listy* 18(1), s. 7–11.
- Společný evropský referenční rámec pro jazyky (SEERR)*. 2002. „Jak se učíme jazykům, jak je vyučujeme a jak v jazycích hodnotíme.“ <https://www.msmt.cz/>, <http://www.msmt.cz/mezinarodni-vztahy/spolecny-evropsky-referencni-ramec-pro-jazyky> (přístup 7. 10. 2023).
- Šebesta, Karel. 2005. *Od jazyka ke komunikaci: didaktika českého jazyka a komunikační výchova*. Praha: Karolinum.
- Štěpáník, Stanislav a Vlčková-Mejvaldová, Jana. 2018. *Cvičebnice výslovnosti češtiny nejen pro školní výuku*. Plzeň: Fraus.
- Štěpánová, Veronika. 2019. *Vývoj kodifikace české výslovnosti*. Praha: Academia.
- Veroňková, Jitka. 2012. „Nahrávání – nedoceněný pomocník při výuce češtiny pro cizince.“ *Nová čeština doma a ve světě* (1), s. 75–91.
- Vlčková-Mejvaldová, Jana. 2006. *Prozodie, cesta i mříž porozumění*. Praha: Karolinum.
- Volín, Jan a Skarnitzl, Radek. 2018. *Segmentální plán češtiny*. Praha: Univerzita Karlova.